

## EGY FEJEZET A MORDVIN FOLKLÓRBÓL

Dugántsy Mária

A mordvin népköltészetben a méltán híres epikus énekek mellett igen jelentős szerepet játszik a még talán kevésbé kutatott siratóköltészet is.

A sirató egyike a legősibb műfajoknak, mely ma is él. Ősiségéről tanúskodik a szűk terjedelmű dallamforma, az improvizatív jelleg, s az ének és a kötetlen beszéd határán mozgó előadásmód. A népi énekesek, Jehimija Krivosejeva és Fjokla Bezzubova révén ez a virágzó népköltészeti műfaj a mordvin irodalomban is elfoglalta már helyét, új kifejezőeszköz lehetőségét teremtve meg a mai ember érzései, gondolatai számára.

A szövegek elemzése során bizonyos formai és funkcionális jegyek alapján három fajtáját különböztethetjük meg a siratóknak. A *r i t u á l i s s i r a t ó k a t*, melyek a lakodalmi és halotti szertartások fő műfajai, a különböző szerencsétlenségek hatására énekelt *s z a b a d s i r a t ó k a t*, valamint a *r e g r u t a s i r a t ó k a t*, melyek a két előző csoport között szinte átmenetet jelentenek, s egy ismétlődő alkalomhoz, a regruta-kíséréshez kapcsolódnak.

A *r i t u á l i s s i r a t ó* szorosan összefonódik a szertartással, annak minden mozzanatára reagál, az alaptónusát adja meg. Egy teljes sirató magában foglalja az illető szertartás összes részsiratóját az ismétlésekkel együtt. A lakodalmi és a halotti siratókban sok egyezést, közös elemet találhatunk, melynek oka eredeti funkciójuk azonossága lehet. Szertartásaik között is sok összefüggés van, sőt némely esetben a kettő sajátos keveredése jött létre. Pél-

dául fiatal lány temetésekor megülik a lakodalmát. Ilyenkor a szertartás több részlete megegyezik a lakodaloméval. A barátnők eljönnek búcsúzkodni, elsiratják, de felváltva énekelnek halotti és lakodalmi siratókat.

Helyenként a "menyasszonyt" helyettesíti a barátnője vagy a húga, és kiválasztják a vőlegényt is. A temetőből hazafelé lakodalmi menetként vonulnak nagy zajjal, kurjongatással. A falu határánál a vőlegény rokonai fogadják őket, majd folytatják az utat a meghalt lány házáig. A házba még dalolva, táncolva mennek be, de ott elcsendesednek és megkezdődik a tor. Helyettes nélkül is végbemehet ez a temetés-lakodalom, a leány ilyenkor egyszerre szerepel mint halott, és mint férjhez menő menyasszony. A kettő nem zárja ki egymást, hiszen a halál nem az élet megszűnését jelentette, hanem csak egy átmenetet egy másfajta létformába, éppen olyan állapotváltozást, mint a születés vagy a férjhezmenetel. E hit alapján egyezhetnek meg vagy keveredhetnek egymással a születést, a halált s a házasságot jelentő vagy azokkal kapcsolatos szimbólumok.

A lakodalmi és a halotti szertartások párhuzamosságában lényeges, hogy mindkettő két nagyobb egységre bontható, melyek funkciója és hangulata is szemben áll egymással. Az első szakasz a halotti szertartásban a halál beálltától, pontosabban a felravatalozástól a halott eltemetéséig tart. A lakodalomban a kezdő pont az eljegyzés /mely éppoly meghatározó és gyakorlatilag megmásíthatatlan volt, mint a halál/, s a menyasszonynak a vőlegény házába érkezésével végződik. A távozás, az elválás, s az ezzel kapcsolatos tennivalók, érzelmek kifejezése jellemző erre az időszakra - a siratók egy pillanatra sem hallgatnak el.

A második szakasz ezzel szemben a "megérkezéssel" kezdődik, s a szertartás egyes momentumai a jövevénynek az új környezetbe való beilleszkedését segítik, ill. szimbolizálják. A halott

megérkezik végleges helyére, a sírba, s elfoglalja helyét az ősök körében is, folytatja életét a másik világban. Ünnepeles beiktatását jelentette a rögtön, még a síron elvégzett állatáldozat, s ennek későbbi maradványa, a tor: megvendégelték az ősöket, hogy mulassanak és fogadják szívesen az újonnan jöttet. Az ittmaradottak is esznek, isznak, és vidám dalokat énekelnek. A menyasszony is megérkezik új környezetébe, az új családba, ahol örülnek neki és a család bővülésének. Itt már neki sem szabad szomorúságot mutatnia, siratásnak helye nincs. Ünnepelesen bevezetik a családba: új nevet kap, bemutatják a ház és az udvar isteneinek, az ősöknek és az élő rokonoknak, megismerkedik a férjével. Új élet kezdődik számára. A szertartásoknak erre a második szakaszára tehát a jókedv, a vidámság, a reménykedés jellemző.

Összefüggést találhatunk még a halotti szertartások 40. napi emlékűnepe és a menyasszonynak, ill az új asszonynak a lakodalom utáni első hazalátogatása között. Funkciójuk azonos: az eltávozott hosszabb idő elteltével hazamegy, egy kis időt tölt otthon családjá körében, beszámol arról a másik világról, s véglegesen elbúcsúzik ettől. Ez az időszak csak átmenet volt számára: a halott lelke 40 napig még a házban, vagy körülötte kószál, csak ezután tér véglegesen helyére, s a fiatalasszony - egyes vidékeken - az első hazalátogatásig haját leány módjára leengedve hordhatta, viselhette lányruháit, s a legfiatalabb menyre érvényes szigorú szabályok még nem vonatkoztak rá. E látogatás után jogot kap arra, hogy gyakrabban elmenjen szüleikhez, viszont elveszti a lányszabadsággal járó kiváltságokat.

A *siratók elsődleges funkciója* valamikor mágikus volt, bár a lírai elemektől akkor sem lehettek teljesen mentesek. A mágikus szerep maradványai pl. a szláv siratók olyan elemei, melyekben a halotthoz fordulnak, hogy éledjen fel, vagy a természet erőtől kérnek segítséget. Ha időközben a mágikus világgép változott is, elemei megőrződtek a szövegekben.

A mordvin siratóénekek szövegei, mint népköltészetük más műfajai is, a mordvin mitológia valóságos kincsesbányái. A mordvinok istenekkel népesítették be a természetet, környezetüket, mindennek megvolt a maga védő, őriző istene, s ezekkel mindennapi életükben is szoros kapcsolatot tartottak.

Nagy szerepe volt az ősök kultuszának. A már rég meghalt nagyapákkal, nagyanyákkal szüntelen kapcsolatot tartottak, jóindulatukat élvezték. Az ősök részt vettek a család életében, minden ünnepre, minden fontosabb esemény alkalmával megidéztek őket, kikérték véleményüket, beszámoltak a családban történekről. Az élők nem dönthettek semmi fontosabb dologban az ő tudtuk és beleegyezésük nélkül. Ezért a halotti és lakodalmi siratók elsődleges funkciója az lehetett, hogy közöljék az ősekkel a család állapotában végbement változást: valaki kiválik, eltávolodik közülük.

A halott családtag őseihez tér, ezért kéri őket a sirató, hogy fogadják be az új jövevényt, ne haragudjanak rá, éljenek vele békességben a másik világban.

A umoń kułiń pokšćińeń

A umoń jomiń babińeń

Liśedeja škińeń avamń nej

karšo

Liśedeja vanińeń kormaj nej

karšo

Kelme karmo ortinenk

panžika

Kelme karmo orta laznenk

sainka!

Škińeń avam kelgeze

Škińeń avam nej mońi

Tonaćin narod nej i jutks..<sup>1</sup>

Nemrég meghalt nagyapák

Nemrég elhunyt nagyanyák

Gyertek ki szülő anyám

elé

Gyertek ki őriző táp-

lálóm elé

A hideg sír kapuját nyis-

sátok ki

A hideg sír ajtaját e-

meljétek fel,

Szülő anyám készülődik

Szülő anyám most indul

A másvilági nép közé..

A lakodalomban a menyasszony válik ki a családból, távozik ide-

gen helyre, idegen emberek közé. Ezt kell közölni az ősökkel, meghívják, legyenek e fontos esemény tanúi. Hozzájuk fordul siratóiban a menyasszony, búcsúzik tőlük, segítségüket kéri "elrablóival", a vőlegény násznépével szemben.

Oh pokš pokštiněn - babiněn

Ó, ős nagyapáim,  
nagyanyáim,

Oh mon tirinen - vaninen!

Ó, én szülő - táplálóm!

Tin sodilide šačmodon,

Ti tudatok születéséről,

Nej sodatado a sodatado tulejmadon?

Vajon tudtok-e most távozásomról

Koda tertadiž - pačtadiž ?<sup>2</sup>

Hogyan hívjalak - hozzalak titeket?

Az elválással együtt jár a fájdalom érzése, így ennek kifejezése is kapcsolódott a siratóhoz. Később, mikor a mágikus szerep már elhalványult, ez a műfaj szinte teljes egészében a fájdalom kifejezésének eszközüvé vált. Bár közlő funkciója ekkor is megmaradt, inkább már csak a falu közösségének szól: értesít az eseményről, s az epikai részekben a főhős életének, a halál, vagy a szerencsétlenség körülményeinek részleteit villantja fel.

A ma rendelkezésünkre álló - a XIX. sz. végén és a XX. sz. elején lejegyzett - mordvin rituális siratószövegek, valamint a hozzájuk tartozó szertartások alapján ennek az ének-műfajnak a következő funkciókat tulajdoníthatjuk:

1. Közlés. Az ősök, az istenek, valamint az élő emberek értesítése, hogy valaki kiválik közülük.

2. Kapcsolatteremtés a másik világgal. A lakodalmi siratóban mindkét másik világgal: az ősökével; akiktől búcsúzik, és új, ismeretlen élete, a vőlegény családjának világával.

3. Kapcsolat létesítése az éppen meghalttal, a menyasszonynak pedig az elhagyandó családtagokkal.

4. A halott jóindulatának elnyerése. A lakodalomban: a családtagok részvétének felkeltése.

5. Védelem a változás idején különösen hatékonyan működő rossz szellemek ellen.

6. A sírás, a könnyek a másik élet megváltásául szolgáló eszközök.

7. A tisztelet, a hála kifejezése.

8. Megfelelő formát ad az eltávozásnak, s előkészíti az új helyen a kedvező fogadtatást.

9. A fájdalom kifejezése.

10. Pszichológiai funkció: a sírástól, a fájdalom kifejezésétől, annak a közösséggel történő megosztásától megkönnyebbül a sírató.

Ezeket a funkciókat a síratók a maguk egészében látják el, némelyik kifejezésére azonban külön formulák alakultak ki.

A rituális síratóénekeket vizsgálva kétfajta szövegrészt különböztethetünk meg bennük. Az egyik, amely változatlanul, vagy csekély változtatással más halotti, ill. lakodalmi síratóban is megtalálható, *állandó elemekből* áll. A másik a *változó szövegrész*, mely csak abban az egy síratóban szerepel, s az egyéni, aktuális közlés hordozója. A változó szövegrészre jellemző az egyszerűség, rögtönzöttség, ritmusa, szótag-száma általában igazodik az állandó elemekéhez, de szabadabb határok között mozog.

Az állandó elemek *kötelezőek*, vagy *fakultatívak*. A *k ö t e - l e z ő k* helyzete lehet: 1/ kötött - ezek a szertartás menetére, a cselekvésre közvetlenül utalnak, s jelentésük mágikus, vagy egyszerű: 2/ szabad - amelyek nem közvetlenül vonatkoznak a szertartás menetére, ezért több helyen is előfordulhatnak, de többnyire mágikus jelentésűek, s így elmaradhatatlanok.

A kötelező, kötött helyzetű elemekkel az énekes a szertartás menetét követve szinte kommentálja maga és mások cselekedeteit, tehát a cselekvésekhez hozzá tartozik azok szóbeli kifejezése is.

A kétféle - a lakodalmi és a halotti - siratóban ezek az elemek természetesen eltérhetnek. Nem is csak a szertartások különbözősége miatt, hanem azért is, mert a halotti szertartásban a főszereplő passzív, s a környezete cselekszik, a lakodalomban pedig maga a főhős a legaktívabb.

A halotti szertartás két fő momentuma: a búcsú a halottól - mely a halál pillanatától a temetésig tart, és a megemlékezés a halottról a temetés után - már együtt említve őt az ősökkel. Az első két-három napig tart, s főbb elemei: a halálhír elterjesztése, a test előkészítése, koporsókészítés, a test kivitele a házból, út a temetőig. A második szakasz a temetés után a torral kezdődik /ahol nem siratnak/, majd bizonyos számú napok elteltével a megemlékezésekkel /amelyeken ismét siratnak/ folytatódik.

A lakodalom három időszakra osztható: az előkészítésre, a lakodalom napjára, és a lakodalom utáni időszakra. A siratás már az előkészítés idején megkezdődik, a menyasszony esténként, barátinói körében, kézimunkázás közben sirat. A lakodalom napján az eddig énekelt összes siratót /részsiratok/ is újra elénekli, majd a lakodalom után néhány héttel végleges búcsút vesz otthonától, lánysága helyeitől - újra sirat.

Az ilyen kötött helyzetű kötelező elemekhez tartozik az alábbi kezdő formula is, melyben az énekes a ház, az udvar, a kút stb. isteneihez fordul.

Lakodalmi:

Teťań jurtoń kirdize	Atyám hajlék őrizője
Teťań kardo sarkozo	Atyám udvar védője
Iła tandatt šumńedń	Ne ijedj meg zajomtól
Ser jomamo vajgeńdń - <sup>3</sup>	Testem elvesztő hangomtól -

Halotti:

Kudoń kirdi, kudava	Ház megtartó, házanya
Jurtoń kirdi, jurtava	Jurta megtartó jurtanya
Ila tandadt šumńedń	Ne ijedj meg zajomtól
Iła sorakadt vajgėlden... <sup>4</sup>	Ne remegj meg hangomtól...

Hasonló motívumok még a kapcsolatteremtés az ősökkel, az útkereszteződés, a mágikus hármas szám szerepeltetésével.

A *f a k u l t a t í v* elemek megkövesült, állandó motívumok, melyek hordozhatnak mágikus jelentést, vagy egyszerűen csak a különböző érzelmek kifejezésére állandósultak. Legtöbbjük a mordvin népköltészet más műfajaiban is él. Helyzetük a siratóban lehet kötött vagy szabad, de jelenlétük nem kötelező. Viszonylag nagy számuk oka az, hogy a személyes érzelmek kifejezői, a líra hordozói. Kötött helyzetű pl. ez a kezdő formula a részsiratók elején, melynek figyelemkeltő szerepe van, s az énekes lelki állapotát fejezi ki:

Lakodalmi:

Mezeń sėdejse mon aštan,	Mi történik szívemmel,
Kodamomo mėlse mon kirdan	Mi történik lelkemmel,
Meks a targavi vajgelem,	Miért nem zendül fel hangom,
Meks a jovtnevít valinen? <sup>5</sup>	Miért nem csendül fel szavam?

Halotti:

Mezeń sėdse mon aštan,	Mi történik szívemmel,
Mezeń karšo mon kirdan?	Mi történik lelkemmel?
Éli moń araś kurgo potso kelem,	Vagy nincs a számban nyelvem,
Eli moń araś kel píraso valněń? <sup>6</sup>	Vagy nincsenek a nyelvem hegyén szavaim?

Szintén kötött helyzetűek a felravatalozott halottal folytatott beszélgetésre kialakult sztereotíp mondatok, vagy



a menyasszony siratójában némely, a halálra utaló motívum. Viszont szabadon fordulhat elő igen sok elem, mely a szavak, mozdulatok mágikus erejére épül. Például: halott rokonának köszönetet mondva a menyasszony háromszor meghajolva így énekel:

Āervoj poklonom mon makssa -	Első meghajlásommal -
Langsto modanzo mon ŝtavtan.	Róla a földet kitakarom.
Omboĉ poklonom mon makssa -	Második meghajlásommal -
Langsto lazonzo képedan.	Róla a deszkát fölemelem.
Kolmoĉ poklonom mon makssa -	Harmadik meghajlásommal -
Mon tartastonzo nej ŝavta. <sup>7</sup>	A helyéről én most fölemelem.

Vagy gyakran jelenik meg ez a mi regösénekeinket is idéző jókívánság:

Pas maksozo, maksozo,	Adjon isten, adjon,
Verde piŝemeks piŝeze,	Felülről esőként öntözzön,
Aldo liŝmaks liŝeze,	Alulról forrásként ömöljön,
Suŝikan pařen peŝkedež,	Teljen a szuszék és a kád,
Vere krisan kepedež,	A tető fölfelé emelkedjen,
Alo moston menevež! <sup>8</sup>	A padló lefelé süllyedjen!

Allandósultak formák az árvaság, az egyedüllét, a magára-utaltság kifejezésére, a mordvin népköltészet kakukk szimbólumát felhasználva. A távozást, az újra találkozás lehetetlenségét hol a legegyszerűbb módon fejezik ki:

A karŝo jondo vasttadiž <sup>11</sup>	Szemből nem találkozom veled,
A meŝga moŝež sasatadiž... <sup>9</sup>	Nyomodba menvén nem érlek utól...

hol meg kozmikus képeket követel a lehetetlenség kifejezése:

Halotti:

Koda latktne-pandtne, dugaj,	Mikor a hegyek-völgyek, nő- vérkém
------------------------------	---------------------------------------

Vejkev-vejkendit,  
Pokš meñeltene-mastortne  
Vejse vastit,  
Mastor langso morjatne koskit,  
Šeste, dugaj, ñejtano,  
Šeste, Darja-dugaj vastano..<sup>10</sup>

Eggyé egyenesednek,  
A hatalmas ég-föld  
Eggyé egyesül,  
A földön a tengerek ki-  
száradnak,  
Nővérkém, akkor látjuk  
egymást,  
Darja-nővérkém akkor  
találkozunk

Gyakoriak a dicsérő motívumok, melyekkel a menyasszony fel-  
nevelő édesanyját illeti, vagy valamely nőrokont siratnak el.  
Halotti siratóból való a következő részlet:

Oh, avakaj, kormakaj!  
Oh, avakaj, tirjakaj!  
Ávinem, lísi činem!  
Ton moñ peškedí kovñem,  
Čoksñeñ-valsken zoriñem,  
Čoksñeñ zora teštinem...<sup>11</sup>

Ó, anyácskám, táplálóm!  
Ó, anyácskám, nevelóm!  
Anyám, felkelő napom!  
Te, én teliholdam,  
Estvéli-reggeli derengésem,  
Esthajnali csillagom...

Különböző lelkiállapotokat fejeznek ki a következő elemek a  
lakodalmi és a halotti siratókban egyaránt. A fáradozás, a  
sok munka hiábavalóságát:

Kevs vačkodit ton kedñet,  
Varmas noldit ton vijñet.<sup>12</sup>

Kőbe verted kezedet,  
Szélbe szórtad erődöt.

A tehetetlenséget:

Oh, mezt fejñems? Kov moñems?  
Kot vačkodems kavto moñ kedñeñ  
Purnams kemeñ moñ kot surñeñ.<sup>13</sup>

Jaj, mit tegyek? Hová legyek?  
Összecsapom én két kezem  
Tördelhetem én tíz ujjam.

Az elviselhetetlen fájdalmat:

Oh, lužadovliñ lužadož!  
Oh, londadovliñ londadož!<sup>14</sup>

Ó, bár megszakadva megszakadnék!  
Ó, bár elsüllyedve elsüllyednék!

A fájdalom külső kifejeződését:

Āizemevteme mon načkož,	Eső nélkül nedves vagyok,
Varmavtomo mon puvšež,	Szél nélkül is ingadozok,
Šeldejteme puporkšnez. <sup>15</sup>	Bucka nélkül bukdácsolok.

A mordvin siratóénekekben egy érdekes kifejezési módot figyelhetünk meg: valamely fogalmat - annak teljes kimerítését - körülírással, két ellentétes jelentésű határfogalom párhuzamba állításával fejezik ki. A két ellentétes fogalom mindig konkrétabb annál a harmadiknál, amit együtt jelentenek. A legkülönbözőbb elemekből találhatunk erre példát.

A gondoskodás, sok munka kifejezése:

A veň udoma mon sodiň	Éjszakai álmat nem ismertem,
A čiň aštema mon sodiň. <sup>16</sup>	Nappali pihenést nem ismertem.

Dicséret:

Valske rana mon siľiň	Ha reggel korán mentem hozzád,
Čokšne pozda mon siľiň,	Ha este későn mentem hozzád,
Ikel jondo vastniľik,	Szemből fogadtál,
Udal/o/ jondo iľtimik. <sup>17</sup>	Hátulról elkísértél.

Mágikus kényszerítés vagy kívánság:

Verde pižemeks pižeze	Felülről esőként öntözzön,
Aldo ľismaks ľišeze, <sup>18</sup>	Alulról forrásként ömöljön.

A halott jövendő lakhelyéről:

Čokšne araš tol valdost,	Este nincsen tűzük,
Valske araš kačamost. <sup>19</sup>	Reggel nincsen füstjük.

E legutolsó példában a két ellentétes fogalmat /este-reggel/ mesterien kapcsolja össze a tűz és füst egysége, melynek szétválasztása itt szemléletileg indokolt.

A siratók és általában a mordvin epikus énekek és balladák folytonosságát nem tördeli kisebb egységekre a strófa.

Mégis a végtelenül folyó sorokban szigorú rendszeresség érvényesül, melynek alapja a párhuzamosság. Ez szervezi megbonthatatlan egységekké az állandó elemeket, de ez teszi őket nyitottá is, hogy természetesen kapcsolódhassanak a változó szövegrészekkel.

"A költői mesterségek lényege a nyelv minden területén az ismétlődő visszatérés." írja R. JAKOBSON<sup>20</sup> éppen a népköltészetéről szólva. S e szavak a mordvin siratóköltészetre is igazak.

Nézzük meg, miképp érvényesül a párhuzamosság, az ismétlődés, mint rendező elv a lakodalmi sirató egyik állandó elemén!

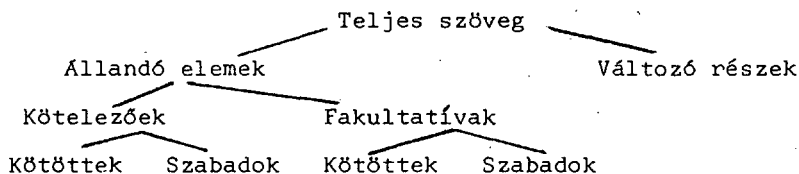
1 Tetań jurtoń kirdize	Atyám hajlék őrizője
2 Tetań kardo sarkozo	Atyám udvar védője
3 Ila tandatt sumneden	Ne ijedj meg zajomtól
4 Ser jomamo vajgelden -	Testem elvesztő hangomtól -
5 Avol tonť mon tandavtlan	Nem téged ijesztlek
6 Avol tonť mon tormosan	Nem téged zavarlak
7 Es serineń mon lazan	Saját testem siratom,
8 Es serineń kovoljan... <sup>21</sup>	Saját testem sajnálom...

A nyolc sor párhuzamos párokba szerveződik. Az 1-2. sor megszólítás, mindkettő a *tetań* 'apám' GenPxSgl ragos névszóval kezdődik, s egy-egy PxSg3 jellel ellátott névszóval végződik. Tiltó igével kezd a következő sorpár, s e felszólítás az előző megszólításhoz kapcsolódik. A 3-4. sor utolsó szavai szemantikailag közel állnak egymáshoz, végződéseik alakja és jelentése megegyezik: *-den* Abl+PxSgl. Az 5-6. sor első része azonos, a második rész szavainak jelentése hasonló, szókezdő fonémáik: *t-* megegyeznek, nyelvtani alakjuk ugyanaz: VxSgl *-an*. A 7-8. sor ugyanígy alakul: csak az igékben térnek el. Ismétlődnek a fonémák is. A 3-8. sorok záró fonémája végig *-ń*, *-n*, amelyek Sgl jelentésűek, s a 3-4. sor végén PX, az 5-8. sor végén Vx. A 3-4. sor Px-e ugyanakkor azonos ka-

tegóriájával visszautal az 1-2. sorok végén szereplő 3. személyű Px-re: -zo, -ze, mely azonban tovább utal a sorok elején álló főnevek GenPx1 végződésére: -ń.

A siratók állandó és változó elemei a szövegekben együtt élnek, sokszor nehéz köztük valamiféle határt is vonni. Az állandó elemekbe bele is épülhetnek a változó szövegrészek, melyek ritmusa, felépítése igazodik azokhoz.

A megvizsgált elemek alapján - a szemléletesség kedvéért - leírhatjuk az erza-mordvin rituális siratószövegek összetevőinek általános és leegyszerűsített sémáját:



Az ábra jobb oldalán található a szabadabb elemek, amelyek az improvizáció lehetőségét megteremtik. A legszabadabbak a változó részek, ezután következnek az állandó elemek közül a szabad helyzetű fakultatívak, majd a szabad helyzetű kötelezők, s végül a kötött helyzetű fakultatívak. A siratóban a szilárd vázat a közvetlenül a cselekvésre utaló, kötelező, kötött elemek alkotják, s ezek közé épülnek be a "mozgó", szabadabb elemek. Ez a szilárd váz és az állandó elemek megléte biztosítja ennek a műfajnak a fennmaradását, az elemek variálhatósága, s az improvizatív jelleg pedig a rugalmasságot, a gyors reagálás, fejlődés képességét.

Az improvizáció lehetőségét az ismétlődés teremti meg, amely a legkisebb egységtől az e g é s z i g áthatja és szervezi a szöveget, eggyé olvasztja az állandó és változó részeket. A fonológiai ismétlődések, a morfológiai alakok

párhuzamossága vagy azonos alakúsága, a szintaktikai párhuzam és ellentét szervezi a szöveget. Ez azonban nem séma, hanem alapelv, szemléletmód, gondolkodási forma.

A metrum szabályozott a sirató énekekben is, és általában érvényesek a R. JAKOBSON-LOTZ J. által a mordvin népdalokra felállított metrikai szabályok.<sup>22</sup> De természetesen nagyobb szabadsággal: ahol a szótagszám esetleg hiányos, a szünetet az énekes töltőelemekkel vagy hangnyújtással tölti ki. A legkedveltebb ritmusképlet a rituális siratókban a kétütemű hetes vagy nyolcas 4+3 és 5+3 elosztásban. Több ütemből is állhat egy sor, ilyenkor a végső a lényeges, amely kevés kivételtől eltekintve 3 szótagos.

J E G Y Z E T E K

1. Up7 19. L:uo. 18, 22, 27.
2. Up6 276.1. L:uo. 216, 264, 330, 367.1. Msz. 34, 135, 136, 201.1
3. Msz 33.1. L:uo. 76.1. Up6 23, 61, 68, 98, 101.
4. Up7 18. L:uo. 19, 22, 27.
5. Up6 180.1.
6. Up7 16, L:uo. 7, 19, 46, 50, 51, 27.
7. Up6 264.1.
8. Msz. 106.1.
9. Up7 15. L:uo. 47, 4, 1.
10. Up7 40.
11. Up7 12. L:uo. 7,3, 18, 41.
12. Up6 151.1. Up7 41.
13. Up7 32 Up6 370.1.
14. Up6 264.1. Msz 60.1.
15. Up7 27. Msz 105.1. Up6 399.1.
16. Up7 50.
17. Up7 41.
18. Lásd 8. jegyzet!
19. Up7 54.
20. JAKOBSON,R.: *Hang-jel-vers.* Bp., 1969. 347.1.
21. Lásd 3: jegyzet!
22. JAKOBSON,R. - LOTZ.J. *Egy versrendszer axiomatikája - a mordvin népdalok alapján:* Magyar Nyelvtud. Társ. Kiadv. 119. sz.

I R O D A L O M

- JEVSZEVJEV, M. J.: *Mordovszkaja szvagyba*, Moszkva, 1931.  
/röv: Msz/ *Usztno-poetyicseszkoje tvorcseeszt-  
vo mordovszkogo naroda*. 6-7. köt. Szaranszk,  
1972. /röv: Up6, Up7 /
- CSISZTOV, K. V.: *Pricsitanyija*. Leningrád, 1960.
- IMJAREKOV, M. G.: *Osznovnije motivi mordovszkih pohoronnih  
pricsitanyij "Moksa"*. 1973/1 Szaranszk
- BORISZOV, A. G.: *Mordovszkaja szvagyebnaja lirika*. Moszkva, 1965.



ERSA-MORDVINISCHE RITUELLE KLAGELIEDER

von

Mária Dugántsy

Die Kunstgattung der rituellen Klagelieder bildet einen grundlegenden Bestandteil der Hochzeits- und Bestattungszeremonie. Die Klagelieder beider Zeremonien weisen viele ähnliche Züge auf, die aus der gemeinsamen Funktion herrühren. Das Klagelied hat einen improvisatorischen Charakter, als Bestandteil einer Zeremonie verfügt es aber über eine gewisse Beständigkeit. Die Texte bestehen demnach aus festen und aus veränderlichen Teilen. Eine gewisse Anzahl von festen Textteilen tritt obligatorisch auf, an bestimmten Stellen der Zeremonie. Diese bilden das Gerüst des Klagelieds, und die ebenfalls ständig auftretenden, aber sich freier gestaltenden Teile sowie die veränderlichen Textabschnitte füllen die Lücken aus. In dieser Kunstgattung der mordvinischen Volksdichtung spielt die Wiederholung eine wichtige organisatorische Rolle, und zwar auf allen Sprachebenen: als phonologische Wiederholung, als Parallelität oder Homonymie von morphologischen Formen, als syntaktische Parallele oder syntaktischer Gegensatz.

Die alten Klagelieder heben die Merkmale der alten mordvinischen Magie auf und - besonders die Hochzeitslieder - stehen mit der Lebensführung und den Bräuchen eines alten Stammes in engem Zusammenhang.